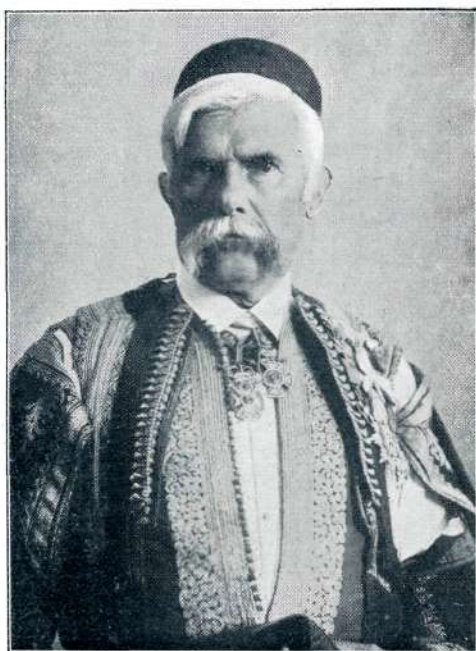

v Pugljevo knjigo, vidimo, da vse tiste notranje sile, ki so bile podstave naše subjektivistične literature in ki so bile nje moč, dalje delujejo pri Puglju in da so njegova slabost. — Njegov realizem je namreč le maskiran. S prostim, laiškim očesom je mogoče videti, kako celice tistega duševnega organizma, ki smo ga pri subjektivistični literaturi imenovali blesteči slog, žive sredi pripovedovanja, ki hoče biti objektivno, dalje. Tako če beremo: »Taki lasje, kakor bi se samo solnce zapletlo vanje, take oči, kakor bi zrastle z najlepšimi poletnimi rožami vred sredi polja, taka lica, kakor bi se spojila mak in lilija v eno samo čudodelno cvetico, taka rast, kakor jo ima neznano drevo na nebeški gori — to, božme! bi bila nevesta! Tik ženina bi šla, kakor gre mimo oči v sanjah vsa zlata in neznana devica, ali kakor bi se zibala bleščeča pšenica, če bi zapustila njivo, pa bi se prikla-

IMOVITI ČRNOGOREC.

njala po svetli cesti dalje proti solncu. Ne ve se, ali je slajše nebeško veselje zveličanih krščanskih duš...« itd., vemo, da to niso le oni isti izrazi, le zvoki besed in njih sestave, kot jih je rabila subjektivistična literatura, ampak da je temu pisanju podlaga ono isto staro subjektivistično opažanje, ki ga Puželj navidez taji. Res je, da je takih mest, ki bi neposredno in že zunanje kazali na zvezo s subjektivistično strujo, malo, toda vpoštovati moramo, da se jih je naše uho že tako privadilo, da jih komaj zazna. — Tem bolj jasna je notranja zveza s subjektivizmom. Poudaril sem že, kako raznovrstni ljudje nastopajo v Pugljevi knjigi. In vendar, če jim bližje pogledamo v obraz, vidimo, da so isti. Imajo subjektivno stilizirane misli in govore ravno take besede. Starinar na primer govori takole: »Dobro jutro voščim. Blagorodni gospe sporočite moj pozdrav! Recite, da ji želim zdravja, preblagorodni, pa da bi ji želel reči besedo!« Vsi enako in enako malo čuvstvuejo, enako mislijo in enako

delujejo — pod pritiskom zunanjih okoliščin — skratka, niso objektivni značaji, temuč zopet subjektivni tipi, realistično le drapirani. Brivski pomočnik, ki se boji spovedi in hudička, bi bil ravno tako lahko karkoli drugega; ostal bi enako neresničen in maskiran. Kritika Puglja bagatelizira, ampak kar je rekla o njem, je najbolj napačno: da rad gleda »naše ljudi« in da popisuje njih življenje. Pugljevi ljudje niso naši, ker sploh niso ljudje; so ravno tako fantomi, kot so bili sanjači preteklega časa. On se ne potopi v psihologijo človeka z ljubeznijo in objektivno prizanesljivostjo, ampak jo skonstruira iz sebe. Osebno mi to ni bilo nikjer tako jasno, kakor ob Neznanih mukah. Tu je problem popolnoma drugačen, neprimerno bolj tragičen in lep, kot ga pojmuje Puželj; tudi se končuje na bolj tragičen način, če sploh pride do tragike, kot je smrt ali blaznost. — In slednjic tisto, kar najbolj izgleda kot novotarija: obsežnost dejanja, zapletek, kompozicija — tudi tu je izprememba samo zunanja. V vseh novelah, kar jih prinaša knjiga — le pri Neznanih mukah, bi moral to trditev omejiti — je dejanje vseskoz subjektivno skombinirano, je zapletek zgolj zunanji, ne izvira iz notranjih sil, iz značaja oseb (ker ga pač nimajo); zapletek je bolj nujen kot mat šahovske naloge, ker Pugljevi ljudje nimajo toliko svobode in izrazite individualnosti kot šahovske figure. V polpretekli literaturi je vodila delovanje človeka notranja determinacija — kolikokrat smo brali izraz: od vekomaj je bilo pisano! — pri Puglju zunanja determinacija, njegova konstrukcija dejanja. Kdor preišče s tega stališča Pugljeve novele, se mu odpre zanimiv pogled v njegovo delavnico, v psihologijo njegovega dela; reči si bo moral, da ne piše iz notranje potrebe, iz duševnega doživetja. Malo boljša je v tem oziru povest Neznane muke. Da bo Puželj postal še spretnejši sčasom in gladkejši, je ob razvoju, ki ga že ima za seboj, gotovo; toda ali se bo razvil v smeri, ki jo je v oni povesti začel, ni mogoče reči. Spoznati duševni pomen človekovih dejanj in ga živo občutiti, je skrivnost velikih talentov. — S socialnimi in etičnimi problemi se Puželj ne peča. Ali jih ne vidi, ali jih pojmuje kaj preprosto, malomeščansko. Ljubezen mu ni niti rafinirano psihološko eksperimentiranje, ki izgleda, da je sedanja literarna oblika razmerja med moškimi in žensko, temuč enostavno spolni akt. Literarna gruča, iz katere se je Puželj izločil, je pomenila kljub umskim zablodam obenem poglobitev našega življenja, njegovo pisanje pomeni površnost in zvodenelost. Kako bohotno se bodo razvijali miazmi te književne lehkomiselnosti v nezdravem zraku naših pokrajinskih knjižnic! Ura z angeli pomeni torej kakor literarno-historično zanimiv pojav, tako odločen deficit v narodnem življenju.

Izidor Cankar.

Amerika in Amerikanci. (I.—IX. zvezek v obliki velike osmerke v treh sešitkih.) Spisal in založil rev. J. M. Trunk, tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani. — Trunkovo delo o Ameriki je v najboljšem pomenu znanstveno delo, ki pa ima to prednost, da je tudi mikavno pisano in služi lahko v pouk najširšim slojem, da si razširijo svoje obzorje. V to delo je pisatelj položil zlasti, kar se tiče ameriške ustave, socialnih razmer in zgodovine slovenskega izseljevanja, toliko znanja, pridobljenega tako na podlagi lastnega opazovanja kakor na temelju najboljših tozadevne literature, da se sme uvrstiti med najboljše publika-